

NÁMĚTY PRO 1. STUPEN ZŠ

Čtenářská gramotnost a globální témata

Učíme v globálních souvislostech na prvním stupni základních škol.

Globální rozvojové vzdělávání přispívá k rozvoji kompetencí, které žáci potřebují v současném světě a budou potřebovat i v tom budoucím.

Na konci roku 2022 vydala organizace ARPOK, o. p. s., novou metodickou publikaci *Učíme v globálních souvislostech na 1. stupni ZŠ*, která propojuje výuku globálních témat v různých předmětech a čtenářskou gramotnost. Metodika nabízí 19 plně funkčních lekcí do konkrétních předmětů, které byly okomentovány odborníky Národního pedagogického institutu ČR a otestovány přímo ve výuce. Na lekcích, které propojují čtenářskou gramotnost a globální rozvojové vzdělávání, se podílely expertka na kritické myšlení a čtenářskou gramotnost Nina Rutová a ilustrátorka Tereza Šiklová.

Jak učit globální témata mladší školní děti

Při práci s textem se v metodikách pro 2. stupeň ZŠ a SŠ žáci učí třdit informace týkající se globálních témat, diskutují o globálních tématech a kriticky přemýšlí nad informacemi v textu. Dále si na problematiku danou v textech vytváří vlastní názor, učí se pochopit názory ostatních (byť s nimi nemusí souhlasit) a v neposlední řadě se učí své názory citlivě sdělovat ostatním. Proto, abychom s dětmi mohli výše uvedené klíčové kompetence rozvíjet, je potřeba, aby se s nimi pracovalo už na 1. stupni ZŠ. Pro otevírání komplexních globálních témat jsme se rozhodli využít dětské beletristické knihy a propojili jsme výuku těchto témat s bu-

dováním čtenářské gramotnosti.

V rámci lekcí pracujících s dětskými knihami čteme dětem příběhy formou řízeného čtení, kdy příběh občas přerušíme otázkou. Na základě zamýšlení se nad otázkami rozvíjíme a posilujeme u žáků základní čtenářskou dovednost předvídání, které před čtením textu motivuje žáky a vede je ke strukturovanému přemýšlení nad přečteným.

„Dokážu si představit propojení nabízených lekcí i do zájmové činnosti. Téma Jak žije les jako projektový měsíc, téma Domov v Prvouce i družině stejně tak i téma Hygieny,“ postřehla účastnice našeho webinaru.

Různá témata, mezipředmětové vazby

Knihy, které jsme vybrali, pracují s různými tématy, jako je válka, odpovědná spotřeba, snižování množství odpadu a využívání jednorázových plastů, pochození a respektování odlišnosti a další. Některá témata jsou jednodušší, jiná náročnější, ale věříme, že všechna mají své místo na 1. stupni ZŠ. Každá lekce představuje návrh, jak s knihou pracovat, a jsme si jisti, že vyučující přijdou i na další způsoby, jak příběhy posouvat dále, zkoumat globální témata, která kniha přináší, a současně rozvíjet u dětí čtenářskou gramotnost.

Vedle lekcí podporujících čtenářskou gramotnost nabízí publikace též lekce do výuky jednotlivých předmětů, které podporují mezipředmětové vazby. Věnují se tématům zdraví, propojenosti světa, životnímu prostředí, genderu a také tématu podobnosti a odlišnosti.

CO POMÁHÁ ŽÁKŮM S POROZUMĚNÍM GLOBÁLNÍCH TÉMAT?

Při zprostředkování náročných témat, která s sebou globální rozvojové vzdělávání přináší, je třeba mít na mysli vývojové předpoklady žáků na 1. stupni základní školy. V prvním období (1.–3. ročník) je rozvinuto konkrétní myšlení, žáci silně vnímají vzor dospělého (učitele), postupně začínají být schopni vcítit se do pocitů druhého a naslouchat. Ve druhém období (4.–5. ročník) žáci dosahují větší schopnosti abstrakce a postupně se učí respektovat jiný názor. Uvědomují si postoje a hodnoty, jako jsou spravedlnost, důvěra v sebe samého, solidární jednání, respekt k odlišnosti. Přirozenou potřebou žáků v tomto věku je chuť poznávat okolní svět, aktivní zapojení a potřeba spolupráce. Učení by mělo vycházet z vlastních zkušeností žáků a z jejich prožitku. Vhodně zvolené aktuální „problémové“ situace nebo příběhy, ve kterých žáci sami nebo zprostředkovatně prožijí konkrétní události, jim přinášejí jednotlivé zkušenosti, které jsou velmi důležité pro porozumění globálním tématům a pro pozdější vnímání širších souvislostí.

PhDr. Hana Havlínová, Ph.D.,
garantka 1. stupně ZV,
Národní pedagogický institut ČR

Jak metodiku hodnotí učitelé?

„Ráda využiji nabídnuté aktivity, byly jednoduché a srozumitelné. Líbí se mi propojení mezi předměty.“

„Témata směřovala k aktuální situaci a svým obsahem jsou využitelná ve vyučovacích hodinách a povedou žáky k přemýšlení a k získání nových poznatků.“

„Seminář můžu vřele doporučit každému vyučujícímu na 1. st. ZŠ, který rád načerpá novou inspiraci v oblasti zařazení globálních témat do výuky a jejich propojení se čtenářskou gramotností.“ (účastnice semináře)

„Využiji v hodinách Prvouky, Přírodovědy a projektových dnech.“

„Plánuji je využít např. v rámci různých projektových dnů (např. Den Země), ale i v hodinách čtení apod.“

„Velmi inspirativní, po menších úpravách vhodné i pro děti 1. a 2. tříd, které vyučuji.“

„Lekce byly srozumitelně prezentovány, již jsem předala konkrétní tipy kolegyním na metodickém sdružení, určitě ve výuce využijeme.“ ▶

Lenka Pánková,
ARPOK, o. p. s., www.arpok.cz,
www.facebook.com/ARPOK.Olomouc
Foto: archiv ARPOK

UKÁZKA Z METODIKY

Cena

Věk žáků: 1.–2. třída

Časová náročnost: 45–90 minut (dle náročnosti času na opravu/upcyklaci)

Předmět: ČJ a literatura – čtenářská gramotnost, Pracovní činnosti

Průřezová témata: Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech

Pomůcky: Kniha Moucha, poškozené šatstvo nebo věci, které lze celkem jednoduše opravit (šlepit, zašít, vyrobit z nich něco jiného (upcyklace), výtvarné potřeby, šití aj. dle zvážení (děti, rodičů, učitelky)

Anotace: V první kapitole knihy Moucha od Daisy Mrázkové poznáváme děvčátko, které se jmenuje Helenka. Ráda by získala nové botičky pro panenku. Dědeček s ní „možná“ botičky půjde koupit. Helenčina kamarádka moucha Rudolfína nabádá dívku, aby své panence botičky raději vyrobila sama. Botičky vlastnoručně ušité totiž mají větší cenu.

Cíle:

Zák/žákyně:

- si vyjasní různé významy slova *cena*
- zažije, že jejich vlastní práce a vklad mohou dát výrobkům novou hodnotu – cenu

Cíle udržitelného rozvoje:

12 ODPOVĚDNÁ
VÝROBA
A SPOTŘEBA

Postup:

Doporučujeme lekci Cena uskutečnit (nejlépe za pomoci asistenta pedagoga nebo formou vrstevnického učení) až poté, kdy děti v rámci pracovních činností i několik dní před lekcí natrénují navlékání jehly a vyzkoušejí si pár stehů. V této lekci získanou dovednost zúročí v běžném životě.

Varianta 1: Několik dní před realizací čtenářské lekce a navazujícího pracovního vyučování požádáme děti, ať přinesou do školy věc, která by se dle nich dala vyspravit, opravit, zašít, vyrobit z ní něco nového... Kritériem výběru, se kterým pravděpodobně pomohou osoby ze společné domácnosti, by měla být šance, že „opravu“ zvládnou děti samy nebo jen s mírnou pomocí. Ideální je plyšová hračka, k níž mají vztah.

Během týdne mohou děti ve dvojicích i s námi své plány probrat, zjistit, zda mají ve škole vše, co budou k opravě (výrobě) potřebovat.

Varianta 2: Sami nachystáme k opravě poškozené didaktické pomůcky, školní hračky, učebnice, knížky (ke kterým mají žáci vztah).

Varianta 3: Děti přinesou věci, z nichž budou vyrábět věc jinou (upcyklace) – např. z lýchých/děravých ponožek společně ušijí ponožkového hada, kterého následně budou používat při různých aktivitách v rámci výuky či jako okenní ochranu proti průvanu/úniku tepla.

Evokace

Zeptáme se dětí, co si představí, když se řekne „cena“.

Předpokládané odpovědi:

- Cena určuje, kolik co stojí.
- Někdo může dostat cenu za to, že v něčem zvítězil – třeba ve sportu.
- S dvojnásobkem se můžeme spokojit, nebo můžeme dětem klást další okruhy otázek:

- Už vás někdy někdo za něco ocenil?
- Musí být ocenění vyjádřeno penězi?
- Čím jiným můžeme někoho nebo něco ocenit?
- Co to znamená, když o něčem řekneme, že je to cenné? – Musí to být zároveň drahé – tedy vyčíslitelné penězi, nebo to může být cenné proto, že to má nějakou jinou hodnotu, která se nevyjadřuje penězi?

Příběh, který si přečteme, se jmenuje Nejlepší botičky.

- O jaké botičky by mohlo jít, když jsou pro někoho nejlepší?

Uvědomění

Text dětem předčítáme a na dvou místech četbu přerušíme otázkou.

Str. 11 – Ale vlastnoručně ušité by měly větší cenu!

Otázka: Co tím moucha myslí, že by vlastnoručně ušité botičky měly větší cenu?

Děti ať své odpovědi nejprve promyslí a diskutují ve dvojicích, pak pár odpovědí vyslechnete v celé skupině.

Pokračujte v četbě až po:

Krásné růžové boty!

Co myslíš, mají CENU, Rudolfíno?

Otázka: Co asi moucha odpoví?

Reflexe

Zeptejte se dětí, co má pro ně nějakou cenu/hodnotu, která se nedá vyjádřit penězi?

- Zažily už, že pro ně někdo něco sám vyrobil – nekoupil to v obchodě?
- Vyrobyly už děti samy něco, co si schovaly, protože si toho cení?
- Vyrobyly něco děti pro někoho jiného? – A podle čeho poznaly, že to má pro obdarované (rodiče, prarodiče, kamarády...) cenu?

Pozn.: Pro lepší pochopení můžete uvést pár příkladů, čeho si ceníte vy.

Pauza (na pití, proběhnutí atp.)

Napište na tabuli a přečtěte větu, kterou v povídce Daisy Mrázkové říká moucha Rudolfína:

Cena, cena, to je, když je člověk zticha a sám něco pořádného udělá.

Helenka z knížky vyrobila panence botičky. Napadá vás, proč jste si měli do školy přinést věci, které potřebují opravit, spravit,

zašít, zalepit, případně by z nich šlo vyrobit něco jiného – nového?

- Mají děti po ruce všechno, co k opravě (výrobě) potřebují?

– Mají představu, jak budou postupovat? V tom případě se mohou pustit do práce.

Pokud bude mít někdo pocit, že se mu nedaří, pomozte mu, připomeňte, že ani Helenčiny botičky pro panenku nebyly úplně dokonalé, a přesto měly cenu!

Pozn.: Pro případ, že by byl někdo hotov příliš brzy nebo na sebe vzal příliš těžký úkol (opravu), může pomoci někomu jinému nebo mějte pro každý případ nachystáno pár věcí navíc (utržený knoflík na košili, děravou ponožku, ...).

Po pracovních činnostech se děti zeptejte, jak se jim dařilo, jaké pocity při práci měly, čeho si na své práci cení, i když třeba není dokonalá a výrobek nevypadá „jako nový“, „jako z obchodu“.

- Přijdou na to, co všechno je cenné na tom, co dělaly a udělaly? (GRV)

- Proč nevyroběly něco úplně nového, ale spravovaly věci, které jsou porouchané? (GRV)

Udělaly radost jen samy sobě, nebo bude mít z jejich práce radost nebo užitek ještě někdo jiný?

Mohou se vyjádřit i písemně – doplnit větu: Na této věci je cenné, že...

Tato věc je cenná, protože...

Rozšiřující informace

Motto z knihy Moucha:

Co vidíš, když se díváš všema očima zároveň, Rudolfíno?

Když se dívám všema očima zároveň, vidím celý svět.

Jaký je?

Rudolfína se zadívala na svět a dívala se dlouho a přísně. Helenka už myslela, že odpověď nepříjde snad nikdy. Ale přece přišla. Je báječný, řekla moucha. Věř mi, nebo ne, je báječný.

Použité zdroje

Mrázková, Daisy. Byla jedna moucha. Praha: Baobab, 2019. ISBN 978-80-7515-091-2.

Učíme v souvislostech na 1. stupni základních škol. ARPÖK, o. p. s., Olomouc 2022

Metodická příručka je volně ke stažení na: <https://eshop.arpok.cz/eshop/ucime-v-souvislostech-na-1-stupni-zs-pdf/>

Na jaře proběhnou semináře či webináře, přesné termíny se objeví během února na: <https://arpok.cz/pro-pedagogy/seminare/>

